

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Черновської Лілії Володимирівни
на тему: «Психологія соціальної компетентності молоді в умовах
трансформаційних змін соціуму», подану на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.05 – соціальна
психологія; психологія соціальної роботи**

Актуальність обраної теми дослідження не викликає сумнівів. Перш за все, це зумовлено тим, що в умовах трансформаційних змін соціуму і розбудови української державності особливого значення набуває розвиток соціально компетентної молоді. Вивчення змісту та структури цього виду компетентності надає змогу розкрити механізми успішної соціальної адаптації та ефективної соціальної взаємодії молодшої людини за постійно змінних соціокультурних умов трансформаційного соціуму. Події останнього часу свідчать про це з безсумнівною переконливістю. Крім того, серйозні соціально-політичні, соціально-економічні і, на загал, цивілізаційні зрушення, що відбуваються в українському суспільстві останні десятиріччя, вимагають звернути особливу увагу на проблему підвищення соціальної компетентності сучасної молоді. Тому звернення авторки до визначення психологічних основ соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму досить актуальне і заслуговує на схвальну оцінку.

Презентоване дисертаційне дослідження продовжує і суттєво збагачує теорію і методологію наукових підходів у векторі розробки й апробації концепції соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційного соціуму в системі соціально-психологічного знання.

З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження Черновської Л.В. має науковий та суспільний інтерес й виявляється своєчасною і доцільною розробкою у галузі соціальної психології та психології соціальної роботи.

Обґрунтованість концепції, наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації Черновської Л.В., підтверджується

запропонованою логікою проведеного дослідження, що знайшла своє відтворення у меті, завданнях, аналізі наукової літератури та визначенні його ґрунтовних теоретико-методологічних засад.

Для досягнення мети дослідження, яка полягала у концептуальному визначенні психологічних основ соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму; розкритті змістовно-процесуальних засад побудови і реалізації програмно-цільового проєкту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі, авторкою було поставлено і вирішено комплекс завдань, що має чітку та науково обґрунтовану конфігурацію і забезпечує наукову новизну проведеного Черновською Л.В. дослідження. Насамперед, це: проведення теоретико-методологічного аналізу підходів до вивчення змісту, структури та функцій соціальної компетентності молоді у науковому просторі; здійснення концептуалізації проблеми дослідження соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму; виявлення показників соціальної компетентності молоді та проведення їх диференціації за структурними складовими цього конструкту у трансформаційному соціумі; визначення психологічної специфіки та рівнів соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму; розкриття змістовно-процесуальних засад побудови і реалізації програмно-цільового проєкту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі; проведення оцінки ефективності впровадження програмно-цільового проєкту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми соціальної компетентності молоді у науковому просторі» Черновською Л.В. розкрито сутність, компонентний склад структури та функції соціальної компетентності молоді у міждисциплінарному поступі; визначено соціально-психологічні та вікові аспекти динаміки розвитку соціальної компетентності

молоді; проаналізовано сучасні підходи до соціально-психологічних умов і чинників розвитку соціальної компетентності молоді.

Дисертанткою узагальнено, що соціальну компетентність молоді слід розглядати як інтегративну соціальну якість особистості, що включає ціннісно-сміслову розуміння соціальної дійсності, конкретне соціальне знання про норми реципрокності (взаємності), як керівництво до дії, та вміння соціальної взаємодії у різних соціальних ситуаціях, суб'єктну здатність до самовизначення, самоуправління і нормотворчості, уміння втілювати соціальні технології в основних сферах життєдіяльності (у системі соціальних інститутів, норм і відносин), згідно з належним рівнем культури, моральності та права; це вміння, навички та здібності, що формуються у процесі соціалізації і дозволяють молоді успішно адаптуватися у соціальному середовищі та ефективно взаємодіяти із соціальним оточенням на основі знання загальнолюдських цінностей, національних звичаїв, традицій у різних галузях і сферах соціального життя, а також рольових вимог і очікувань на основі сприйняття себе як соціального суб'єкта.

Авторкою показано, що основу пропонованої у дослідженні структури соціальної компетентності молоді становить її узагальнений компонентний склад, що містить когнітивну, аксіологічну, мотиваційну, поведінкову, емоційно-вольову, рефлексивну складові, які загалом виконують функції соціальної орієнтації, адаптації, інтеграції загально-соціального та особистого досвіду.

Оцінюючи викладений у теоретичному розділі матеріал зазначимо, що обґрунтування висунутих положень було здійснено з належною послідовністю та доказовістю. Цьому сприяла чітка структурованість дисертації загалом, її окремих розділів і параграфів, зокрема.

У другому розділі «Концептуалізація проблеми дослідження соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму» Черновською Л.В. розкрито взаємовплив психологічних вимірів соціальної компетентності молоді і викликів трансформаційного соціуму;

артикульовано гендерну проблематику у дискурсі соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін сучасного соціуму; висвітлено світоглядні, ціннісні і соціокультурні трансформації у векторі розвитку соціальної компетентності молоді.

Дослідницею слушно підкреслюється, що в умовах трансформаційних змін соціуму феномен соціальної компетентності молоді доцільно розглядати з погляду стратегії розвитку сучасної освіти, з урахуванням тих соціогенних викликів, які випробовують учнівська молодь та здобувачі вищої освіти, адже соціальна компетентність є їх важливою характеристикою – це питання про їх соціальний захист та самозахист, про їх вміння володіти технікою соціальної та духовної безпеки, зокрема в умовах дистанційного і змішаного навчання, пов'язаного з сучасними викликами трансформаційного соціуму.

Авторка наголошує, і з цим слід погодитися, що глобалізаційні зміни, які відбуваються у політичній, економічній та духовній сферах суспільства в останні десятиріччя, спричиняють радикальні світоглядні, ціннісні та соціокультурні трансформації у векторі розвитку соціальної компетентності молоді. Ці процеси змінюють структуру цінностей сучасної молоді, оскільки ціннісні пріоритети, які кристалізуються у цей час, стають основою для утворення нової соціальної структури і парадигми українського суспільства.

Концептуалізація проблеми соціальної компетентності молоді вимагала проведення аналізу соціально-психологічних особливостей ціннісних орієнтацій молоді та їх впливу на формування таких її парціальних компетентностей, як компетентності у спілкуванні, громадянської, соціальної взаємодії, культурно-дозвіллевої, здоров'язбережувальної, що було проведено дослідницею з переконливою доказовістю.

У третьому розділі «Емпіричне вивчення психологічних особливостей соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму» Черновською Л.В. розкрито методичні засади та процедуру дослідження, визначено психологічні особливості функціонування складових соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі та виявлено

психологічну специфіку соціальної компетентності молоді на різних рівнях її прояву (індивідуально-особистісному, соціальному, діяльнісно-прогностичному) в умовах трансформаційних змін соціуму.

Дисертанткою виявлено показники соціальної компетентності молоді та проведено їх диференціацію за структурними складовими цього конструкту у трансформаційному соціумі: когнітивною (знання власних особистісних резервів, знання норм і правил взаємодії у соціумі, диференціація соціальних сценаріїв); аксіологічною (ціннісно-сміслові ставлення до навчання і пізнання, переважання просоціальних ціннісних орієнтацій); мотиваційною (сформованість мотивації досягнення, побудова часової перспективи, цілепокладання); поведінковою (сформованість комунікативних умінь та навичок конструктивної соціальної взаємодії, володіння ефективними засобами організації своєї поведінки та стилями спілкування); емоційно-вольовою (емпатія, прийняття цінностей Я та Інший, розвиток вольових якостей, самостійності, самоконтроль та саморегуляція поведінки); рефлексивною (високий рівень рефлексії і відповідальності, адекватна самооцінка, узгоджена з рівнем домагань, сформованість навичок подолання труднощів, самоповага і самоприйняття).

Авторкою зазначено, що підсумковим показником соціальної компетентності є соціальна синергія вміння молоді людини узгоджувати особисті та суспільні інтереси, кооперувати особисті зусилля із зусиллями інших, співпрацювати у просоціальному векторі життєздійснення.

Отримані Черновською Л.В. на констатувальному етапі дослідження дані щодо психологічної специфіки соціальної компетентності молоді, пов'язаної з особливостями функціонування її структурних складових та рівнями прояву (індивідуально-особистісним, соціальним, діяльнісно-прогностичним), були враховані нею при побудові і реалізації програмно-цільового проекту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

У четвертому розділі «Психологічні засади оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму» Черновською Л.В. розкрито змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації програмно-цільового проєкту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі та проаналізовано його ефективність; виокремлено провідні соціально-психологічні умови та чинники підвищення рівня соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

Слід зазначити, що процес розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційного соціуму розглядався дисертанткою окремо на кожній стадії цього процесу, а зміст програмно-цільового проєкту передбачав урахування соціокультурного, ціннісно-сислового досвіду учасників та різні рівні прояву (індивідуально-особистісний, соціальний, діяльнісно-прогностичний) їх соціальної компетентності.

Аналіз процесу розвитку соціальної компетентності учасників програмно-цільового проєкту, проведений авторкою, довів необхідність використання розвивальних психотехнологій та методів (методу проєктів, модельного методу (ділові та рольові ігри), соціально-психологічних тренінгів, задіяння інформаційно-пошукових, проблемних та професійно-орієнтованих завдань, колективних форм навчання, забезпечення міждисциплінарних зв'язків). Свою дієвість показала стимуляція ділового спілкування учасників проєкту при виконанні завдань, що сприяла розвитку їх комунікативної компетенції та підвищувала відповідальність за формування міжособистісних зв'язків у соціальній взаємодії.

Дисертанткою показано, що особливе місце у розробленому програмно-цільовому проєкті відводилося розвитку основних ціннісних систем – духовній орієнтації,

моральній позиції, ставленню до людини, суспільства, держави, культури, праці, зокрема через надання ситуацій вибору вивчення конкретного випадку на практиці. Їх реалізація передбачала використання технологій, спрямованих на формування образів соціального життя, орієнтації на соціально значущі цінності, розвиток умінь оцінки ситуації, знаходження її оперативного рішення, здатності адекватно діяти, нести відповідальність за власний вибір. Такими психотехнологіями були, зокрема, групові дискусії («Соціальні ідеали сучасної країни», «Особливості соціальної політики щодо молоді», «Стандарти та соціальні нормативи якості життя людини», «Соціальна напруженість у сучасному соціумі: її джерела, шляхи попередження та подолання», «Місії та цілі надання психосоціальної допомоги молоді в умовах трансформаційного соціуму» та ін.); групова соціальна взаємодія, при якій використовувалися як варіанти фронтальних мереж (учасники безпосередньо не спілкуються, але опосередковано включаються до вирішення повсякденних завдань), так і радіальна (передача здійснюється через

центральну фігуру по ланцюжку від одного учасника до іншого) та ієрархічна (коли спілкування йде від ведучого до учасників проекту). Крім того, представлення ситуацій вибору сприяло створенню умов для продуктивної аналітичної діяльності та рефлексії учасників програмно-цільового проекту.

Взагалі, слід констатувати, що структура дисертації достатньо продумана, має чітку логіку викладу наукового матеріалу та добре компонована. Теоретична обґрунтованість, використання чисельних наукових джерел (325 найменування, з них 121 – іноземними мовами) та різноманітних методів дослідження зумовили вагому наукову новизну отриманих результатів, теоретичну й практичну його значущість.

Напрямок дослідження відповідає науковим програмам та темам науково-дослідних робіт кафедри практичної психології та соціальної роботи, при якій виконувалося дисертаційне дослідження.

Одержані наукові результати мають достатньо аргументований характер і відрізняються достовірністю. Це підтверджується обґрунтованістю вихідних теоретико-методологічних положень, використанням надійних і валідних діагностичних методик, репрезентативністю вибірки і коректним застосуванням методів математичної статистики, що забезпечило надійність й вірогідність отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна, теоретичне та практичне значення результатів дослідження Черновської Л.В. полягає у тому, що в комплексі вони вирішують актуальне наукове завдання щодо визначення психологічних основ соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

Теоретично та емпірично обґрунтовані положення дисертаційного дослідження Черновської Л.В. можуть використовуватися як методичний інструментарій при проведенні системних досліджень феномену соціальної компетентності особистості; у розробці та реалізації програмно-цільового проєкту, спрямованого на психологічне забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі. Отримані наукові дані та вироблені на їх основі рекомендації можуть бути використані психологами, соціальними працівниками, викладачами, фахівцями інших галузей, які займаються проблемами розвитку соціальної компетентності молоді та її успішної інтеграції у трансформаційний соціум.

Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 56 публікаціях авторки, з яких 1 одноосібна монографія, 32 статті у наукових фахових виданнях із психології (з них 23 статті – у наукометричних виданнях, з яких 5 статей – у наукометричній базі Web of Science Core Collection), 23 публікації – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

У цілому представлена до захисту дисертаційна робота є завершеним, обґрунтованим дослідженням, яке виконане на високому теоретико-методологічному рівні. У дисертації не виявлено академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Водночас, вважаємо за потрібне зробити деякі зауваження та пропозиції.

1. У теоретико-методологічному огляді проблеми дослідження дисертантка слушно вказує, що протиріччя у ціннісній системі і невідповідність між собою ієрархічних рівнів цінностей привели не тільки до зменшення значущості цінностей у соціальних процесах, а й посилення потреби у духовному пошуку, спрямованому на визначення стійких життєвих орієнтирів, що є особливо актуальним у процесі розвитку соціальної компетентності молоді. Однак, у сучасному суспільстві зберігаються бар'єри інтеріоризації духовних цінностей, аналізу яких слід було б приділити

більшу увагу з метою їх усунення у системі психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

2. З тексту роботи не зрозуміло який зміст авторка вкладає у поняття вітагенного досвіду особистості при вивченні проблеми її соціальної компетентності.

3. Потребує пояснення з якою метою у дослідженні соціальної компетентності молоді учасники дослідження додатково виконували моторну пробу Лачинса.

4. Узагальнення авторкою результатів формувального етапу дослідження вказує на необхідність застосування резервних можливостей молоді у процесі психологічного забезпечення розвитку її соціальної компетентності. У зв'язку з цим, хотілося б почути, як дисертантка визначає поняття резервних можливостей молоді, що забезпечують ефективність зазначеного процесу, зокрема в умовах трансформаційних змін соціуму.

Висловлені зауваження та пропозиції носять в основному рекомендаційний характер. Вони не знижують загальної високої оцінки наукової роботи, яка є цілісним, закінченим дослідженням достатньо важливої та актуальної проблеми соціальної психології та психології соціальної роботи.

Реферат Черновської Л.В. відповідає основному змісту дисертації. Наведені у рефераті наукові положення, висновки й рекомендації цілком розкриті та обґрунтовані у тексті дисертації.

Отже, дисертація Черновської Л.В. «Психологія соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму» виконана на високому теоретико-методологічному рівні, є самостійним, логічним, завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р., що висуваються до докторських дисертацій, а її авторка –

Черновська Лілія Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,

завідувачка кафедри соціальної психології

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника МОН України

 Д.С. Пілецька

ПІДПИС <i>Пілецької Д.С.</i>
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
<i>С.М.Ш.</i> Орест СМІШ
« 11 » 12 20 24

